

FRANKRIJK-PANEL

KWETSBAARHEID DEMOCRATIE

‘Presidentsverkiezingen zijn ook wedstrijdje politiek-ideologische herverkaveling’

Sinds de Fransen zestig jaar geleden middels een referendum de keuze maakten voor een electoraal kiessysteem met twee rondes, werd jarenlang aangenomen dat de Franse kiezers eerst stemden ‘met hun hart’ (hun favoriete kandidaat) en vervolgens ‘met hun hoofd’ (de voorkeurskandidaat onder de twee finalisten). Maar vaak blijken, aldus Franse politieke analisten, Franse verkiezingen uit te monden in ‘tactische stemmingen’. Of erger nog: kiezers stemmen blanco (in wezen proteststemmen) of gaan helemaal niet meer naar de stembus.

Het gevolg is een groeiende kloof tussen de Franse burgers en hun politici. Hoezeer, bleek uit een recente peiling van OpinionWay voor Cevipof, een in Parijs gevestigd politiek onderzoeksinstituut: één op de vier Franse kiezers zou blij zijn als het leger het land zou besturen en twee op de vijf Fransen verklaarde zich te zullen scharen achter een niet-gekozen ‘sterke man’ aan de macht. Deze uitkomst onderstreepte volgens diverse media nogmaals ‘het groeiend wantrouwen jegens democratische instellingen en suggereert dat Frankrijk een vruchtbare voedingsbodem biedt voor populisme’.

Daarom in aanloop naar de Franse presidentsverkiezingen op 10 en 24 april de vraag aan het kersverse Frankrijk-panel van *de Volkskrant*: hoe kwetsbaar is de Franse democratie?

Rudi Wester: ‘Op 14 juli 1989 was ik aanwezig bij de viering op de Champs-Élysées van het 200-jarig bestaan van de Franse Revolutie. De socialistische president François Mitterrand, honderden politici en tienduizenden Franse burgers zagen een extravagante, urenlange parade van brandweermannen, verpleegkundigen en militairen voorbij trekken. En hoorden de Amerikaanse Jessye Norman, in de Franse driekleur gehuld, de *Marseillaise* zingen. Op dat moment dacht ik: de democratie in Frankrijk staat als een huis.’

‘Dat is nog steeds zo, al lijken de peilingen van de laatste dagen op iets anders te wijzen. Door al het lawaai van de ultrarechts-extremistische Éric Zemmour (13,5 procent in de opiniepeilingen) en Marine Le Pen (18 procent) lijkt de Franse samenleving sterk te verrechtsen. Wat als hun opvattingen, zoals tegen het homohuwelijk, tegen migratie en hun angst voor het gevaar voor vervanging van het ‘echte’ christelijke Franse volk door met name moslims, ingang vinden bij een grote meerderheid? Het zou een bommetje onder de democratie kunnen leggen.’

‘Helaas laat ook in de Franse politiek links het volledig afweten. Opsteker: Zi-

Schrijver en polemist Éric Zemmour, de extreem-rechtse presidentskandidaat voor de Franse verkiezingen, tijdens een campagnebijeenkomst. Foto AFP

neb El Rhazoui, oud-journaliste van het satirisch weekblad *Charlie Hebdo*, had onlangs haar coming-out als ‘macroniste’. ‘Een keus van hart en hoofd’, verklaarde ze. Die democratie in Frankrijk, die blijft nog wel even.’

Frederik Dhondt: ‘De mate waarin de Franse democratie bedreigd is of zou zijn, moeten we relativiseren. Ondanks alle gelatenheid en somberheid verwachten de Fransen dat de staat een belangrijke rol blijft spelen. Denk maar aan de energieprijzen die nu op bevel van het ministerie van Financiën door Électricité de France, het grootste elektriciteitsbedrijf van Frankrijk en het tweede energiebedrijf van Europa, laag worden gehouden. De verkiezingen voor gemeenten, departementen en regio’s kennen doorgaans een lagere opkomst, wat in 2020-2021 nog versterkt is door de pandemie. De presidentsverkiezingen worden daarentegen het minst genegeerd door de kiezers. De machtige president vormt ook het evident mikpunt van ongenoegen, denk aan de gele hesjes.’

‘De kiezer heeft de macht om dit evenwicht te wijzigen. Er is een ‘tweede kans’ in juni: de verkiezingen voor de Assemblée nationale, die de regering controleert. Het is perfect mogelijk om de president grotendeels onmachtig te maken en te reduceren tot een ‘orléanistische’ arbiter, zoals voor het laatst gebeurde tussen 1997 en 2002 met Jacques Chirac. Macron

heeft het systeem bijzonder topdown gelezen en gehouden: hij heeft veel beslissingen in kleine kring genomen. Hij veranderde niets aan het meerderheidssysteem, dat verloren stemmen creëert. Wie Macron wil verplichten tot samenwerken met het parlement, kan het beste twee keer gaan stemmen. Niet minder, maar meer, dus. Meer kansen voor de ontgoochelde kiezer, die de presidentialisering kan terugdringen als hij/zij dat wenst.’

Niek Pas: ‘Institutioneel is de Franse democratie rotsvast verankerd. Gemopper over aard en invulling van het presidentiële systeem, zo zou een Franse president over teveel macht beschikken, dateert van het begin van de Vijfde Republiek en maakt deel uit van de cultuur. Er zijn maar weinig Fransen die de Republikeinse beginselen niet zijn toegedaan.’

‘Voortdurende verbouwingen aan het democratische huis wijzen op de vitaliteit van het huidige systeem. Onder wijlen president Chirac is de lengte van de presidentiële termijn teruggebracht van zeven naar vijf jaar. Op de ambitieuze hervormingsagenda van president Macron staan staatsrechtelijke hervormingen zoals invoering van een kiesstelsel met beperkte evenredige vertegenwoordiging. En er is geëxperimenteerd met nieuwe vormen van burgerparticipatie. In 2019, in het kielzog van de gele-hesjesrevolte, is een burgerklimaatberaad in het leven geroepen.’

‘Maar Frankrijk kent ook een lange traditie van revoltes, revoluties en systeemwijzigingen. De *présidentielles* in april zijn ook een wedstrijdje politiek-ideologische herverkaveling. Links slaagt er vooralsnog niet in zijn electoraat terug te vinden. En mocht Valérie Pécresse, de kandidaat van Les Républicains, sneven dan implodeert ook centrum-rechts. De Republiek komt dan nadrukkelijker in een spanningsveld terecht van een diffuus centrum tegenover radicaal rechts. Oftewel in een strijd tussen open versus gesloten democratie.’

Laurent Chambon: ‘Het twee-rondesysteem is de redding van de Vijfde Republiek geweest: in 1962 zat president Charles de Gaulle vast tussen de OAS (extreem-rechtse terroristen) en de PCF (sovjet-stijl communisten). De extreme kandidaten konden de tweede ronde nooit overleven en zo is Frankrijk nooit een dictatuur geworden.’

‘Zestig jaar later zitten de Fransen klem tussen de neoliberale elitair Emmanuel Macron, de reactionaire erfgenaam Marine Le Pen en de fascistische Éric Zemmour. Deze laatste is overal in de Franse media te zien, heel toevallig eigendom van extreem-rechtse miljardairs. Jongeren zeggen massaal links te willen stemmen, maar de zeven linkse presidentskandidaten maken geen schijn van kans op de tweede ronde.’

‘Frankrijk heeft al eeuwen een machtige en arrogante elite. Het is niet voor niets dat er minstens vijf revoluties plaats hebben gevonden. Veel andere bewegingen hebben gefaald, met de protesten van de gele hesjes als laatste poging.’

‘Ooit een luxe Frans kasteel bezocht? Het wantrouwen van de jongeren jegens politici is al lang meer regel dan uitzondering. Het Franse schoolsysteem bevoorrecht de erfgenamen die de grote bedrijven en de centrale administratie vrij efficiënt maar zeer autoritair leiden en die de politiek overheersen. Populisme, hetzij links, hetzij rechts, is in deze context een onaangenaam antwoord op een onaangename situatie.’

Iñaki Oñorbe Genovesi